

TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ AÇISINDAN KENTE BAKMAK

Şafak KAYPAK*

ÖZ

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmakta ve kadını kent ortamında incelemeyi amaçlamaktadır. İnsan, cinsiyet temelinde erkek ve kadın cinsi olarak ikiye ayrılır. “Toplumsal cinsiyet”, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğünü ifade etmektedir. Birçok toplumda kadın ve erkek farklı varlıklar olarak görülmekte ve farklı yetenekleri, rolleri ve sorumlulukları olduğu düşünülmektedir. Kent, kadın ve erkeğe birlikte bir yaşam ortamı sunuyor olsa da, toplumsal cinsiyetçi bakış açısıyla kentin “eril” yapılandırıldığı bir gerçektir. Toplumsal cinsiyette kadına biçilen rol, onun kente katılımını azaltmaktadır. Kentleşme hareketinin, sosyal, ekonomik ve mekânsal açılardan kadına yeni olanaklar sağladığı; aile, din ve siyasi kanaatler üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, kadın kente katılarak kendini geliştirme yoluna gidebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kent, Kadın, Sosyal Roller, Kentsel Yaşam.

JEL Kodu: R23, Z13

LOOKING AT THE CITY FROM PERSPECTIVE OF GENDER

ABSTRACT

This study is to consider in the city from gender perspective and to aim investigation of women in urban environment. People are divided into male and female type on the basis of gender. “Gender” is refers to how the society considers us as men and women. In many societies, men and women are considered as different entities and it is accepted that they have different roles, opportunities and responsibilities. Although the city offers a living environment to men and women together, from the perspective of gender, it is a fact that the city is configured as "masculine". Women's role in gender reduce its participation in the city. It is known that urbanization movement in the process of social, economic and spatial aspects has an influence on family, religion and political opinions as well as providing women with new opportunities. In this context, women can also improve themselves by participating in the city.

Key Words: Gender, City, Women, Social Roles, Urban Life.

JEL Code: R23, Z13

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet, sosyal yönden kadın ve erkeğe verilen roller ve sorumluluklar olarak tanımlanır. Biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanması; toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini ve toplumsal rollerini anlatmak için kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, ilk önceleri kadınlarla erkekler arasındaki güç ilişkilerini ve eşitsizlikleri sorgulamaya yarayan bir kavram olarak algılanmıştır. Günümüzde, kavramın önemi giderek bu algıyı aşmış ve toplumsal cinsiyetin bütün sosyal sistemlerde merkezi bir role sahip olduğu fark edilmiştir.

Kentte insan olarak kadın ve erkek birlikte yaşasa da, kentsel yaşam kadına ve erkeğe farklı şekillerde bakmaktadır. Kent, toplumsal cinsiyet ve bunların birbirleriyle ilişkisi hakkında farklı resimler sunar. Kadınlar, kent yaşamına ilişkin karar mekanizmalarında yer almada ve güç paylaşımında dezavantajlı durumdadır. Değişen dünya koşulları içerisinde, eğitim, sağlık, ulaşım ve teknolojiye gelişmelerle, toplumsal rolleri, aile ilişkileri, kararlara katılımları değişse de; kadınlar erkeklere oranla siyasal,

* Doç.Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Antakya/Hatay
Tel: 0326 245 5850, e.posta: skaypak@gmail.com

sosyal, ekonomik ve kentsel kazanımlardan daha az yararlanmakta ve kentsel hakları kullanmada daha geride kalmaktadırlar. Hâlbuki kentte yaşayanların birbirleri ve kentsel çevreleriyle olan ilişkileri, kentsel katılımın yaşama geçirilmesinin temelini oluşturur.

Kadınlar artık kente katılmak istemektedirler. Kentsel yaşamın etkinlik alanlarını belirleyen politikalar; yerel yöneticiler ve kadın-erkek kentte yaşayan tüm kentlilerin işbirliği ile oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet bakış açısından kent ve kadın arasındaki karşılıklı etkileşim süreci incelenmektedir. Çalışma dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, toplumsal cinsiyet kavramı ve roller tanıtılmaktadır. İkinci bölümde, kent ve kentsel yaşama ait kavramlaştırmalar toplumsal cinsiyet ilişkileriyle bağlantılı olarak incelenmektedir. Üçüncü bölümde, toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakılmaktadır. Son bölüm, sonuç ve değerlendirme olarak kurgulanmıştır.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROLLER

Toplum, toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak için etkileşen, belli bir coğrafi mekânda yaşayan ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıdaki insanın oluşturduğu bir birliktedir. Toplumu oluşturan insan nüfusunun yarısı erkekse, diğer yarısı da kadındır. Kadın ve erkek, her ikisi de insan olarak toplumsallaşma süreci ile topluma katılırlar. *Toplumsallaşma*, bireyin toplumun bir parçası haline gelmesi ve kimlik edinmesi sürecidir. Bireyin, o toplumun bir parçası olabilmesi, oraya uygun kimlikler ve cinsiyet geliştirebilmesi için önemlidir. Cinsiyet kalıpları da bu süreçte edinilir. Toplumsallaşma, kültürel öğrenmenin en yoğun olduğu bebeklik ve çocukluğun ilk dönemlerini kapsayan *birincil toplumsallaşma* ve çocukluğun sonraki döneminde gerçekleşen *ikincil toplumsallaşma* olarak iki aşamada gerçekleşir. İkinci dönemde sorumluluk, aileden, bireyler için toplumsallaşmanın etkenleri olan okullar, bakıcı grupları, medya, kurumlar ve işyerlerine geçer. (Kaypak, 2013:78). *Cinsiyet*, bireyin, mevcut genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri dolayısıyla kadın ya da erkek olarak nitelenmesidir (Dökmen, 2004). Bu özellikler kadın ve erkek arasında bir eşitsizlik değil, sadece bir cins farkı yaratmaktadır. Cinsiyet farklı türlerde karşımıza çıkar: *Genetik cinsiyet*; cinsiyet kromozomlarının belirlediği cinsiyetimizdir. Biyolojik anlamda kadın ve erkek olmak üzere iki cins vardır. Birey, anatomik ve hormonal değişimlere göre cinsiyetlerden birine ait olur. *Somatik cinsiyet*; dış görünüşle ilgilidir. Bedenimizdeki ve sesimizdeki farklılıklar somatik cinsiyetimizi belli eder. *Psikolojik cinsiyet*; kişinin kendisini kadın veya erkek olarak hissetmesi ile ilgilidir. *Toplumsal cinsiyet*; bireyin biyolojik cinsiyetinin ötesinde toplumsal olarak yapılandırılmış erkeklik ve kadınlık kavramlarıyla ilintilidir (Kaypak, 2013:78).

Biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet farklı şeyleri anlatır. Cinsiyet, erkek ve kadın bedenlerini tanımlayan anatomik ve fizyolojik farklılıklarla ilgilidir, kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleridir. Hepimiz dünyaya kız ya da erkek olarak geliriz. Bu bizim seçimimiz değildir. Hangi kültürde, hangi çağda yaşarsak yaşayalım, kız ya da erkek olarak doğmak, tıpkı ölümlü olmak gibi biyolojik varlığımızın bir niteliğidir. Toplumsal cinsiyet ise, erkekler ve kadınlar arasındaki psikolojik, toplumsal ve kültürel farklarla ilgilidir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü ve nasıl davranmamızı beklediği ile ilgilidir. Kadının ve erkeğin toplumsal ve kültürel olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını ifade etmektedir. Biyolojik cinsiyetin aksine, toplumsal cinsiyet farklılığı, sosyal, kültürel yapılandırma sonucu oluşmaktadır ve değiştirilebilir (Aksu, 2008:3-9; Kaypak, 2013:79). Kadın ve erkeğe toplum tarafından biçilen ve *kadınlık* ve *erkeklik* rolleri olarak oluşturulan kalıplar mevcuttur. Her toplum kadınlar ve erkeklerin; kız ve erkek çocuklarının davranışlarını yöneten cinsiyet rollerini belirlemiştir (Kite, 1996:361). Toplumun kadın ve erkeğe yönelik farklı beklentileri, bireyin cinsiyetine uygun davranış geliştirmesine yol açmaktadır (Bhasin, 2003:1-2). Toplumsal cinsiyet toplumsallaşması için doğum öncesinde kız bebeklerin eşyaları için pembe, erkek bebeklerin eşyaları için mavi rengin tercih edilmesiyle başlayan süreç, erkeklerin ve kadınların yapabileceği işler konusunda da yapay ayrımlar üretir. Bebekler cinsiyetlerini neredeyse bilinçsizce öğrenir; zamanla kendilerinin erkek mi, kız mı olduklarını bilirler.

Toplumsal cinsiyet rolleri değişebilir, genetik yapımız değişmez. Toplumsal cinsiyet farklılıklarından bir kısmı, bazı biyolojik farklılıklardan temel alabilir. Farklılığı yaratan kadının doğurganlığıdır. Kadının anneliği birçok toplumda, onu eve (özel alana) bağlamıştır. Erkekler, evin dışındaki alanlarda (kamusal alan) faaliyet gösterir. Bu işbölümü, erkek egemen toplumun oluşması ve toplumsal cinsiyet toplumsallaşmasındaki farklılığın yaratılmasına zemin oluşturur. Sayısal bakımdan eşit olmakla beraber, iki cinsin toplumsal alanda temsil yetileri farklılaşır. Kadın cinsiyeti daha çok ev gibi özel alanda kalırken; erkek cinsiyeti, dışarıda her türlü kamusal alanda kendini ifade eder. Kamusal alanda çalışma, üretim ve politika erkek; ev işleri, aile ile ilgili özel alanlar, yeniden üretim kadın işidir görüşü birçok toplum tarafından benimsenilir. “Roller”, kaynakları sağlayan kişi (erkek) ve evle ilgilenen kişi (kadın) olarak dağılmaktadır (Oglesby & Hill, 1993:717). Çalışma yaşamından siyasete, sivil toplum örgütlenmesinden eğitime kadar kamusal alanda iki cins temelindeki bu görünüm toplumsal cinsiyete eşitsizlik oluşturur (Bhasin, 2003:3).

Toplumda cinsler genelde birbirine denk görülmemiştir. *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği*; kadınların erkeklere göre ikinci planda görülmesi, ayrımcılığa maruz kalmalarıdır (Bhasin, 2003:4-5). Hâlbuki kadın ve erkek cinsi doğuştan eşittir. İkisi de evlattır. Sonradan bir cins diğerine göre daha üstün tutulur. En uygar toplumlarda dahi, kız çocukları ve kadınlara yönelik önyargılar olduğu bir gerçektir (Tümerdem, 1986:151). İsveç toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin en az olduğu ülkedir, Türkiye sonlarda yer alır. Bu eşitsizlik en belirgin olarak, eğitim, gelir ve servet dağılımında kendini gösterir. Türkiye’de kadın ve erkek geleneksel olarak, daha doğum öncesinde anne karnından başlayıp ölümüne dek farklı bir sosyal kalıba konulmaktadır. Kadınlar, eğitim olanaklarından erkeklere göre eşit biçimde yararlanamamaktadırlar. Aileler ve toplum tarafından kadınlara ve kız çocuklarına verilen düşük değer; okur- yazarlık durumunda belirgin olarak kendini göstermektedir (Aksu, 2008:7-8). Kadınlara yüklenen en önemli toplumsal rol anneliktir. Kadınlar, toplumsal olarak desteklenmediklerinde ve güçsüz kaldıklarında, annelik rollerini de gereği gibi yerine getiremezler. Kadınlar, anneliğin yanı sıra, evin idaresinden de sorumludurlar. Ev işleri, yapıldığı sürece farkına varılmayan, herhangi bir maddi karşılığı olmayan, çalışma tanımına girmeyen işlerdir. Ev kadını, çocuk sayısına ve yaşına da bağlı olarak günde ortalama on-on iki saat çalışır. Ama herhangi bir sosyal güvencesi olmadığı gibi, geçinmek için de kocasına bağımlıdır. Kadınların çoğu çalışma hayatına yeterince katılamaz; toplumsal olarak ev kadınlığı ve anneliğin uzantısı olan işlevleri yerine getirirler. Çalışan kadınlar ise, ancak erkek kazancının ortalama $\frac{3}{4}$ ’ü kadar ücret kazanmaktadırlar. Kadınlar ücretli çalışmaya katıldıklarında da, asıl sorumluluklarının ailelerine karşı olduğu düşünülür; bu nedenle çalışma hayatında erkeklerle eşit olarak kabul edilmeleri zordur. Kadının geleneksel statüsü, yegâne statü olarak kabul edilir. İşyerinde aile sorumluluklarına benzer işler yaparlar (Topçuoğlu, 1978:55; Aksu, 2008:10-14). Ayrıca, her iki cins için uygun görülmeyen yükleri taşımak çoğunlukla yine kadına düşer. Kadınların birçoğu aynı zaman sürecinde çocuk doğurma ve bakımıyla birlikte, ailedeki yaşlı ve bağımlı bireylerin, akrabaların bakımlarından da sorumlu olurlar. Kadınların boş zamanları erkeklerinkinden çok daha azdır. Diğer yandan, kadın ailenin namusu olarak görülür. Aşırı korumacı tutumla eğitime, çalışmaya katılmaları, toplumsal faaliyetlerde bulunmaları engellenir, sıkı denetim altında tutulurlar (Topçuoğlu, 1978:55-56). Erkekler için olan ailenin geleceğini etkileyecek türde kararların verilmesi, son derece güç ve ağır bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun ailedeki tüm bireylerle, özellikle eşle paylaşımı, hem daha doğru kararların alınabilmesini, hem de erkeğin yükünün hafifletilmesini sağlayacaktır (Kentleşme Şûrası 2009:61).

Toplumsal cinsiyette eşitlik; yasalar önünde kadın ve erkeğe eşit davranılması, aile ve toplum içinde kadın ve erkeğin, kaynaklardan, fırsatlardan ve hizmetlerden eşit yararlanmaları olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1998). “Toplumsal cinsiyette hakkaniyet” olarak da ifade edilmektedir. Sorumlulukların ve gelirin dağılımında, hizmetlere ulaşmada bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık yapılmaması anlamına gelir (Örçen, 2011:20). Bu kavramda, kadın ve erkeğin farklı gereksinimleri ve güçleri olduğu kabul edilmektedir (KSGM, 2008:8). Doğurganlığın dışındaki biyolojik farklılıkların, toplumsal cinsiyet farklılıkları için çok önemli bir temel oluşturmadığı açıktır. Kadınların erkeklerle aralarında, zekâ/akıl, mutluluk ya da kendine güven konusunda ciddi farklılıklar olmadığı

bir gerçektir. Sorumluluk, görev ve rollerin dağılımında adalet ve hakkaniyet olması gerekmektedir. Zaman içinde, kadının eğitimi ve işgücüne katılımı büyük değişiklikler göstermiştir. Önceleri ev içi işlerle uğraşan kadın, evin dışında da en az evdeki kadar üretken ve başarılı olabileceğini göstermiştir. Bu durum gelişmiş ülkelerde çok açık görülmektedir (Yılmaz vd, 2009:778). Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde de eğitim ve meslek edinme şansı verildiğinde, kadınlar da, en az erkekler kadar başarılı olmaktadır. Değişen teknolojiye bağlı çalışma koşulları fiziksel gücün değil, zekâ/akıl ve başarıma gücünün öne çıkmasını sağlamıştır (Kaypak, 2013: 80). Bu bağlamda, kentsel alanlarda iki cinsiyet arasındaki dengeyi düzelterek önlemlerin alınması eğilimi oluşmaya başlamıştır.

2. KENT VE KENTSEL YAŞAM

Kent, kendine özgü nitelikleri bulunan ve içinde yaşayanlar açısından gelişmiş bir yerleşim birimidir. Uygarlığın doğup geliştiği yer, şehirdir. Kentler; sosyal, ekonomik, kültürel, demografik ve hukuksal özellikleriyle kırsal alanlardan farklı, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, üretim, dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, toplumsal farklılaşma, mesleki uzmanlaşma ve hareketliliğin görüldüğü insan yerleşmeleridir (Keleş, 1998:34). *Kentleşme*, kentlerin nüfus ve fiziki alan itibarıyla büyümesidir, ama nüfus ve coğrafyanın yanında, ekonomik faaliyetlerin tarımdan sanayi ve hizmetler sektörüne doğru genişlemesi ve sosyal yapının dönüşmesini de içerir. Kentler, içinde buldukları toplumların yüzlerini oluşturur; toplumsal gelişmişlik düzeyini yansıtır. Kent sadece coğrafyada bir yer değildir, bir yaşam biçimidir de (Wirth, 1935:22). Kentte yaşayan kişiler *kentli* veya şehirli olarak adlandırılır. *Kentleşme*, kentli olmaktır; davranışlarla ilişkili sosyo-psikolojik içerikli bir olgudur. *Kentlilik* olgusu, kentte yaşıyor olmaktan öte, kenti kavrama ve kente dair aidiyet duygusu geliştirme ile ilintilidir. Kentler mekân olmalarının ötesinde; tarihsel, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal vb. kimlikleri bir arada bünyelerinde barındıran yerleşim birimleridir. Bu nedenle, “neresi kenttir” sorusuna; tek bir unsura bağlı kalmadan, birden fazla unsuru dikkate alarak karşılık verme yoluna gidilmektedir. Kentleri, nüfus büyüklüğüne, yönetsel yapısına ve statüsüne göre tanımlamak yaygın bir durumdur.

Kentler insanlık tarihi kadar eskidir. “Kentlerin ne zaman ve nasıl ortaya çıktıkları” hakkındaki görüşler birbirlerinden farklı resimler sunsalar da; genelde “üretime odaklı”, “yeniden üretimi” göz ardı eden ekonomik düşünüş biçimleri kentlerin *klasik* kavramlaşmalarının birçoğunda kendini gösterir. Toplumun örgütlenmesi ve değişmesinde *üretimde kullanılan teknoloji*deki değişimleri *esas alan en eski görüşe göre*, avlayıcılık ve toplayıcılıkla geçinen topluluklar zamanla yerleşikleşmiş ve tarımsal artı ürünün yaratılmasıyla tarımsal olmayan üretim ve faaliyetlerin yapıldığı ilk kentler ortaya çıkmıştır (Childe, 1950: 8-9). *Üretimin örgütlenmesini esas alan daha yeni başka bir görüşe göre*, kentleri ortaya çıkartan tarımsal artı ürün değil, artı ürünü ortaya çıkaran kentin farklı işleri yapan birimlerinin aynı mekânda kümelenmesi (agglomerasyon) şeklinde ekonomik yapılanmasıdır. İki görüş de; toplumların avcılık ve toplayıcılık, tarım, sanayi ve sanayi sonrası/postmodern toplumlar şeklinde gelişme gösterdiğini kabul etmekte ve toplumdaki değişiklikleri üretim faaliyetleri etrafında tanımlamaktadır. Ancak üretimin hangi boyutuna baktıklarına göre kentin ve kent yaşamının ne zaman başladığına ve nasıl olduğuna ilişkin açıklamaları farklılıklar içermektedir (Soja, 2003: 27-28; Kurdoğlu, 2011:108).

Çağdaş toplumları ve yönetim biçimlerini de anlama çabasında olan *çağdaş kent kavramlaşmaları* 19. yüzyıldan itibaren 20. yüzyılın ilk yarısına kadar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönem, toplumların sanayileşmenin etkisiyle büyük bir dönüşümden geçtiği, kitlesel kır-kent göçünün ve hızlı kentleşmenin yaşandığı, geleneksel düzenin dağılıp kentlerin hızla büyüyen yeni ve karmaşık durumların egemen olduğu bir dönemdir. Kent bir yandan “modern, modernite ve değişme/gelişme” kavramlaşmalarıyla içiçe geçerken; diğer yandan vatandaşlık ve demokrasi kavramlarının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Toplumların gelişme ve yönetilme biçimleri Antik Yunan kent-devletleri ile karşılaştırılıp antik ve çağdaş kentler arasında çeşitli yönleriyle esinlenme ve karşılaştırma bağları kurulmaya çalışılmıştır. 1950’lerden itibaren ekonomik gelişme ve modernleşme temaları kent kavramlaşmalarına eşlik etmiştir. 1970’lerden itibaren

modernizme yöneltilen eleştirilerin ve feminist yaklaşımların dâhil edilmesiyle, çoğulcu kent kavramlaştırmaları ağırlık kazanmıştır (Guba & Lincoln, 1994). En çok kabul görmüş ve etkili olmuş kent kavramlaştırması, kenti *üretim ilişkilerinin içinde geliştiği*, olduğu ve onun tarafından dönüştürüldüğü bir mekân olarak gören kavramlaştırmadır. Karl Marx ve Frederick Engels 19. yüzyılda İngiltere'nin sanayileşebilen kentlerinde çalışan sınıfların yaşadıkları sefalet koşullarını inceleyip resmetmiş, konut alanlarının sınıflara göre ayrıldığını göstermiş ve kentle kapitalist gelişme arasında bağ kurmuşlardır. Kentteki eşitsizliklerin ana eksenini olan sınıf çatışması ile sermaye ve mülk sahipliği kentin dönüşmesinin belirleyenleridir. Marx'ın kavramlaştırması daha sonra "kent hakkı" kavramını geliştiren Henri Lefebvre veya "kolektif tüketim" kavramını geliştiren Manuel Castels gibi pek çok yazara temel oluşturmuştur. Lefebvre, klasik kent planlamasının "mekânın toplumsal olarak üretildiği" gerçeğini göz ardı ettiğini dile getirmiştir (Pavlovskaya, 2004; Kurdoğlu, 2011:109). Max Weber ise, kapitalizmin Ortaçağ kentlerinden nasıl doğduğunu, kentin kapitalizmin gelişmesinde nasıl bir rol oynadığını üzerine düşünmüştür. Kenti pazaryeri olarak gören Weber'e göre bağımsız kentler arasındaki ağlar, pazar ve pazarı destekleyen ve mülkü ve üreticileri güvence altına alan yasal ve siyasal kurumsal yapılar kapitalizmin gelişmesinde rol oynamıştır (Weber, 1978: 1211-1215).

Kentin ilk kavramlaştırmaları aynı zamanda toplum kavramlaştırmalarıdır ve kurulan modellerin birçoğunda *kent kırın karşıtı* olarak görülmektedir. Kır; tarım, feodal veya geleneksel toplumu, kent ise; sanayi, kapitalist veya modern toplumu temsil etmektedir. Emile Durkheim'in mekanik-organik işbölümü, Ferdinand Tönnies'in cemaat-toplum, Weber'in Ortaçağ-sanayi kenti gibi ayrımlarından ilki kır, ikincisi kenti tanımlar. Biri diğerinin karşıtı olan ikili kavramlar üzerine kuruludur. Kır-kent zıtlığını vurgulayan Louis Wirth, nüfusun büyüklüğü, yoğunluğu, farklılaşma ve uzmanlaşmaya dayalı işbölümü ve bunun getirdiği anonimlikle kenti, kırdan kesin çizgilerle ayırır (Wirth, 1935: 1-24). Kent ve kentsel yaşamın, kır/köy ve kırsal yaşamla karşıtlık içinde kurgulanmasının ardında hızla değişen ve kontrolsüz gelişen kentin ne yöne doğru gelişeceğini öngörme ve karmaşaya müdahale etme çabası ve felsefi neden olarak ise; Aydınlanmayla birlikte, Kartezyen düşünme diye adlandırılan ve feminist eleştirmenlerin "eril iktidarı" doğuran düşünüş biçimi olarak gördükleri, dünyayı kent-kır, geleneksel-modern, kamusal-özel, kadın-erkek şeklinde ikili karşıtlıklar aracılığıyla anlamlandırmadır. Karşıtlık kurgusunun yansıttığı iktidar açısından bakıldığında, ikili karşıtlıklar eşit değil, asimetrik ilişki içindedirler; aralarındaki ilişki hiyerarşiktir (Kurdoğlu, 2011:110). Chicago Okulu olarak bilinen Robert Park ve Ernest Burgess'in 1920'lerde Kent Ekolojisi kavramlaştırmalarını yaptıkları çalışmaları *kenti yarışma mekânı* olarak görür ve Marx'ın kenti ayrılmış mekân olarak kavramlaştırmasından esinlenmiştir; ama esas olarak Charles Darwin'in seçim fikirleri Kent Ekolojisi'nin temelini oluşturur. Bu kavramlaştırmada, kent, iş ve sosyo-kültürel olarak farklı topluluklar arasında süre-giden bir yarışmanın çevresi veya mekânıdır. Bu yarışmada her bir taraf kentin belirli bir bölgesine hâkim olur, burada önce dikey (apartmanlaşma) olarak genişler. Hâkimiyet için o bölge yeterli olmayınca işlevsel farklılaşmayla kentin başka bölgelerine sıçrar (banliyöleşme). Kentin mekânsal gelişmesini de teorileştirdikleri çalışmalarında Park ve Burgess'e göre, kent, iç içe geçmiş dairesel halkalar veya bölgeler şeklinde genişler. Her bir halka organizasyon ve reorganizasyon sürecindedir ve birbiriyle yarışan ekonomik ve sosyal çevreleri barındırır (Flanagan, 2002).

Çoğulcu yaklaşımların ortaya çıkmaya başladığı 1970'lerden itibaren kentlerde hızlı ve köklü değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. David Harvey'e göre, üretim ile bilgi ve iletişim teknolojileri zaman ve mekân sıkışmasına neden olacak kadar hız kazanmış; ekonomik küreselleşme ve yeniden yapılanmaya paralel olarak toplum yeniden örgütlenmeye başlamıştır (Harvey, 1997:292-293). 1980'lerden itibaren ise, sosyo-ekonomik yeniden yapılanmaya yapısal uyum programları eşlik etmektedir. Ekonomik modeldeki değişiklikler, sosyal devlet anlayışını dönüştürüp hizmet ve finans sektörünü anahtar sektörler yaparken; sosyal devlet anlayışı tam oluşmamış olan ülkeler hem ucuz işgücü kaynağıyla üretimin kaydığı, hem de toplumsal eşitsizliklerin daha derin yaşandığı yerler olmuştur. Finans sektörünün geliştirilmesine odaklı neoliberal ekonomi politikalarının tamamlayıcısı olan sosyal politikaların etkisiyle hızlı değişiklikler ulaşımdan

aile yapısına kadar birçok alanı içermektedir. Tüm bunlar kentlere “kültür ve kimlik” sorunlarıyla yansımıştır. Marx’ın teorisi Saskie Sassen gibi yazarların küresel kent kavramı geliştirmesine esin kaynağı olmuştur. Çoğulcu yaklaşımlarda, kimlikler ve mekânlar sabit, durağan, saf, nesnel, iktidarsız değil; ilişkisel, değişken, melez, öznel, iktidar içeren olgular olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Kurdoğlu, 2011:111). Sassen’ın *küresel kent* kavramı, küreselleşme sürecinde mekânın kaybolduğu iddiasına yönelttiği bir eleştiri ve mekânın ekonomik küreselleşme sürecine dâhil edilmesi çabasıdır. Sassen’a göre, üretimin yayılması ve karmaşıklaşması eşzamanlı olarak bir yerde toplanan yönetim ve eşgüdümün önemini artırmış ve küresel şirketlerin yönetim ve eşgüdümünün belirli (küresel) kentlerde toplanmasına yol açmıştır. Bu iki sürecin kesişiminde yer alan New York, Paris, Tokyo, Londra gibi kentlerde özgün bir kentleşme gerçekleşmiştir. Küresel kentler, öne çıkarak, hem dünya ekonomisinin pazaryeri ve finans merkezleri, hem de küresel şirketlerin ihtiyacı olan uzmanlaşmış hizmetlerin sunulduğu teknolojik buluşların mekânı olmuşlardır (Sassen, 2003:170). Bu tür kent kavramlaştırmaları hem cinsiyetlidir, hem de eril iktidarı yeniden üretir ve pekiştirir (Kurdoğlu, 2011:109). Kısaca, kent, hep ekonomik, sosyal ve siyasal egemen ilişkiler açısından değerlendirilmiş; hiç kente kadın bakış açısından bakılmamıştır.

3. TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ AÇISINDAN KENTE BAKMAK

Toplumsal cinsiyet, kentsel yaşamda erkek hâkimiyeti ile tezahür eder. Toplumsal cinsiyete duyarsızlığı nedeniyle, kentlerin eril ve erkek merkezli olduğu, kentle ilgili karar vericilerin erkek olması nedeniyle erkek bakış açısını yansıttığı dile getirilir. Mekân cinsiyetli düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyet, insanları, kentleri ve toplumsal pratikleri cinsiyetli kimliklere göre ayırmaktadır (Beasley, 2005:11). Feminist düşünürler, mekân kurgularının cinsiyetle ilişkisini sorguladılar ve bu kurgularda geleneksel olarak mekânın kadınla, zamanın erkekle özdeşleştirildiğini gösterdiler. “Erkek, zamanın cisimleşmesidir; mekân ise kadın şeklinde belirir. Aktiflik ve pasiflik, akıl ve beden, beyin ve kalp, baş ve göbek, birey ve türler, olumlu ve olumsuz kutuplar: erkek ve kadın” (Löw, 2006: 125-126). Buna göre erkek, hareket ettiği, aktif olduğu ve akli simgelediği için zamanla; kadınsa, pasif ve bedensel tahayyül edildiği ve kalbi simgelediği için mekânla özdeşleştirilmiştir. Böylece, toplumsal cinsiyetin gündelik hayattaki her etkileşim aracılığıyla yapılmakta olan bir olgu ve kadın ve erkek bedenlerinin toplumsal cinsiyet söylemlerince yazılan senaryoya göre oynanan performansların tekrarıyla biçimlendiği ve bedeninin kadın ve erkek olduğu ve olmanın süre-gittiği anlayışı oluşmuştur. Feminist yaklaşım, klasik kentsel mekâna yönelik anlayışların ekonomik üretim ve yönetsel işlevlere odaklı olmasıyla, “kadını ve kadının kent mekânını kullanımını” göz ardı ettiğini ve bu anlayışlara dayalı olarak yapılan kent mekânı düzenlemelerin kadını kentin kenarına ittiğini ileri sürmektedir. Bunların yansımaları, 1960’lardan itibaren kabul görmüş olan cinsiyet (kadın-erkek arasındaki biyolojik fark) ve toplumsal cinsiyet (kadın-erkek arasındaki psikolojik, toplumsal fark) kurgusunun sorgulanmasıdır (West & Zimmerman, 1987). Bu tür gelişmelerin etkisiyle, kente yukarıdan aşağıya bakan ve egemen normlar dışında kalanları dışlayan yaklaşımlar yerine, iktidarı sorgulayan, dışlananları farklılıklarıyla içeren, mekânı ayrı bir boyut olarak analize dâhil eden aşağıdan yukarıya yaklaşımlar daha çok kullanılmaya başlanmıştır.

Kentler, cinsiyetçi roller ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler nedeniyle, kadınların ve erkeklerin farklı deneyimlediği yerlerdir. Modern kentler, düzenlilik, kolay hareketlilik, konutun işyerinden ayrılması koşulları üzerinde şekillenmiştir. 1970’lerin ortalarından beri devam etmekte olan “kenti küresel pazarda pazarlanabilir mekân yapmayı hedefleyen neoliberal politikalar” kent planlamasına egemen olmuştur. Kentleşmenin toplumsal cinsiyetle ilgili yapısal sonuçlarından biri kadınların eve kapanmasıdır (Wekerle, 1980: 190). Kent planları, bilgi ve iktidarı elinde tutanların normlarına göre yapılır. Kent planlarının kenti tasarlarken “kadının yeri evidir” kurgusu geleneksel aileyi norm olarak alır ve kentler kadınları dışlayıcı, eve kapatıcı formda görür (Healey, 2003:518). Yaşam koşulları zorlaştığında bu durum daha belirginleşir. Gecekondu, kenar mahalle gibi yapılanmalar, gelişmiş ekonomilerden ziyade, az gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkmış olgulardır ve su, kanalizasyon gibi temel altyapı hizmetlerine nüfusun önemli bir kısmının

erişiminde güçlükler vardır. Temel fiziki altyapıdaki eksiklikler, cinsiyetçi işbölümü ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerle birleşerek kadınlar için daha büyük bir sorun olmaktadır. Temel altyapı sorunlarının olmadığı durumlarda bile, kent planlarında konutun işyerinden farklılaşarak ayrılmasıyla kadını eve bağlar. Örneğin, kreşlerin veya yaşlı bakım merkezlerinin yokluğunda, orta sınıf kadınlar yaşlı bakımını üstlenme ve çalışma hayatına katılma arasında veya konutla iş arasındaki mesafeyi kısaltma tercihleri yapma durumunda kalmaktadır (Wekerle, 1980: 198-190; Kurdoğlu, 2011:115). Kadınların kentle ilişkileri sadece kısıtlayıcı değil, etkileşimseldir de. Bakım ve çalışma arasında tercih yapmayan orta sınıf kadınlar, ev hizmetlerini başka kadınlardan satın almakta, aile ilişkilerini tek başına ve ücretli evde bakımla birleştirerek kullanmakta veya bakım işlerini kamusal alanda verilen bir hizmet olarak merkez ve yerel yönetimden talep etmektedirler (Healey, 2003:519).

Kadınların kentlerde kamusal hayata tam katılımlarının önünde engeller vardır. Yeniden üretimle ilgili engellerden biri kadının konut ve yeniden üretimle özdeşleştirilmiş olmasıdır (Bondi & Rose, 2003: 232). Bu özdeşlik kadınları kamusal hayattan dolayı olarak dışlamaktadır. Konut, temel insan ihtiyacı anlam kazanmış durumdadır. *Toplumsal yeniden üretim*, her türlü ev işi, yaşlı ve çocuk bakımı ve sosyal ilişkilerin ve bağların yürütülmesi gibi toplumsal hayatın devam etmesine aracılık eden işleri içerir. Cinsiyetçi işbölümü nedeniyle yeniden üretim daha çok kadınların yaptıkları işleri kapsar. Yeniden üretimin önemli kısmı konutta yerleşik olduğu için, kadınlar için yeniden üretimin anlamı evle fazla ilgilenmek demektir; çünkü sadece erkek merkezli kent ve konut planlamasının varsaydığı ideal durumda “kadının uğraş yeri evi”dir, ama gerçek hayatta kadınlar üretime katılırlar. Hatta ekonomik hayata doğrudan katılmadıkları durumlarda bile, yeniden üretimin uzantısı olan işleri yapmak için kamusal alana çıkarlar. Gerçek hayatta kamusal (üretim) ve özel alan (yeniden üretim) birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmazlar. Bu nedenle, özellikle ekonomik faaliyetlere doğrudan katılan kadınlar cinsiyetçi işbölümü nedeniyle çifte veya üçlü iş yükü altındadırlar (Cowan, 1985:189). Sanayileşme ve modernite; beklentilerin tersine, kadınların kamusal alandan konuta çekilmelerini aracılık etmiş ve evinin ekmeğini kazanan eve bakan erkek, bakılan kadın klişesinin ve geleneksel aile modelinin Batı’da yaygınlık kazanmasına neden olmuştur. “Sanayileşme- konut- yeniden üretim” arasındaki ilişki bugün de değişmiş değildir. Konutun kadını eve bağlayıcılığı özellikle orta sınıf evli kadınlar için daha fazla geçerlidir, çünkü bugün mutfaksız evlerle, evsizler aynı kentte bir arada bulunabilmektedir. Evde yapılan giyim, kuru temizleme, gıda hazırlama gibi yeniden üretim işlerinin önemli bir kısmı modern kentlerde sanayileşmiş; eğitim, çocuk bakımı gibi kimi başka işlerse ticarileşmiştir. Bir yandan hizmet sunumunun iş saatleriyle uyumsuzluğu kadınları ev işlerine kapatıcı etki yaparken; diğer yandan da yeniden üretimin gerçekleştiği alanı çeşitlendirir. Yeniden üretimin konut içinde ücret karşılığı satın alınması, evi hem barınma (özel) alanı, hem işyeri (kamusal); kadını hem çalışan, hem işveren yapar. *Çoklu ekonomisi* içinde çalışan kadınların aynı anda bazen birbirleriyle çelişen *çoklu kimlikleri* vardır: Girişimci, ücretli çalışan, anne, çocuk gibi. Ayrıca, ev işinin tüketilebilir olması, kadınların kolektif tüketim taleplerini gündeme getirmiştir. Ancak, bakım işlerinin kamusal alanda karşılanması hakkındaki kolektif tüketim talepleri ve uygulamaları, 1980’lerden sonra yeniden üretim hizmetlerinin özelleştirilmesiyle birlikte, kadını ve konutu sürece dâhil eden çözüm arayışlarını yeniden gündeme getirmiştir (Wekerle, 1980:192).

Öte yandan, kentsel mekânlar kadınlar açısından güvenliksiz mekânlar olabilmektedir (Kaypak, 2010:397). Suçtan korku, kadınların kentin aykırı mekânlarını kullanmamaları 1950- 1960’larda ABD ve İngiltere’de dikkat çekmeye başlamıştır. Suçun vatandaşların hayat kalitesini etkilediğine odaklanan endişe ve korkunun büyük kentlerde daha yaygın olduğu görülmüştür. Bir başka olgu, suça maruz kalmak ile kalma korkusu arasında bir uyumsuzluk olmasıdır. Genç erkekler suça en fazla maruz kalan sosyal grupken, suça maruz kalma korkusu kadınlarda ve yaşlılarda daha fazla, genç erkeklerde ise daha azdır. Ayrıca, kadınların kamusal alanda şiddete maruz kalma korkusu daha fazlayken; en fazla şiddete maruz kaldıkları yer kendi evleri olmaktadır. Kadınların kamusal alana çıkma sıklığı erkeklerle göre daha düşüktür, cinsel suçların çok azı resmi kayıtlara geçmekte, kadınlar cinsel suçlara daha sık maruz kalmaktadır; bu yüzden

kadınların en fazla korktuğu suç tecavüzdür (Wekerle, 1980:193). Kadınların korku mekânlarının sınıfsal, etnik, ırksal konumlarına göre değiştiği ortaya konmuştur. Kamusal alanın kadını sınırlandıran ve dışlayan etkisi vardır. Kamusal alanın kadına kapalı ve kısıtlayıcı olması olumsuz bir kent-kadın ilişkisi resmeder. Kadınların aile ve evle özdeşleştirilmesiyle birlikte, kamusal alan kadınların tehlike altında olduğu ahlaka aykırı alan olarak kodlanmıştır. Kimi istisnalar dışında resmi olarak sınırlar olmasa bile, kamusal alanlar hala kadınlara tamamen açık değildir. Kahvehaneler örneğinde olduğu gibi, kimi kamusal alanlar sadece erkeklerce kullanıldığı için; park gibi kimi kamusal alanlar günün karanlık saatlerinde kadınları dışlayıcıdır. Ama kimi kadınlar için korku mekânları olan yerler, kimi başka kadınlar ve erkekler için güven mekânları olabilmektedir. Örneğin, çöküntü bölgesi olarak tanımlanan kent merkezinin hemen çevresindeki bölgeler, seks ve eğlence sektöründe çalışan kimi kadınların ikamet ettikleri yerlerdir. Bu kadınlar için çöküntü bölgeleri güven mekânlarıdır (Wekerle, 1980:194-195; Kurdoğlu, 2011:116). Kamusal alandan dışlanmada korku için, sokakların iyi aydınlatılması ve kadınların girebilecekleri dükkânların açılması gibi çözümler önerilmektedir (Kaypak, 2010:398).

Kentleşmenin demografik boyutu büyük ölçüde kırdan kente işgücü göçüyle ilgilidir, ancak göç hiçbir zaman sadece kırdan kente ve sadece emek göçü şeklinde olmamıştır. Kan davasından, şiddetten, dinsel dışlanmadan kaçma gibi nedenler de kente göç nedenleridir (Kurdoğlu, 2011:118). *Göç cinsiyetlidir*, bu durum göç kalıplarında da kendini gösterir (Sharpe, 2001: 1-7). Göç konusuna kadınlar önceleri dâhil edilmemiştir. Kadınlar sosyal olarak göç içinde yer almış, ama sosyolojik olarak görünmez kalmış, göç teorilerinde yer almamışlardır. Kadınların deneyiminin kente göçten dışlanmasının nedenleri, tipik göçmenin iş arayan bekâr genç erkek olarak resmedilmesi ve kadınların bir toplumsal aktör olarak görülmeyip erkekle birlikte aile içinde değerlendirilmesidir (Morokvasic, 1983: 14-16). Kır-kent göçünde esas hareket edenin erkek olduğu varsayılmış olsa da, hem kadınlar bu sürecin bir parçasıdır, hem de göçün ve göç ettikleri kentlerde gelişmelerin esas aktörleridirler. Örneğin, Türkiye’de ilk göç eden genellikle erkektir, ama kadınlar, hayatlarını kazanmak, dul kalmak, evlilik dışı hamile kalmak, daha iyi bir evlilik yapabilmek gibi nedenlerle kentlere hep göç-edeğelmışlerdir. Ekonomik küreselleşme ve tüketimin ticarileşmesi süreçlerine paralel olarak kadınların göçü, *emeğin kadınlaşması*, yani kadınların düşük ücretle daha çok istihdam edildiği hizmet sektörünün genişlemesi süreciyle iç içe geçmektedir. Sınır ötesi göçlerde kadınlar yerleşme olanağının daha fazla olduğu gelişmiş ülkelere göç ederken, gelişmekte olan ülkelere göçte erkekler daha fazladır. Ancak, küreselleşme süreçleriyle ilişkili olarak *göçün kadınlaşması* kavramı öne çıkmaktadır, çünkü son 50 yıldır giderek artan şekilde kadınlar daha fazla göç etmektedirler ve sınır ötesi göçün bugün yarımından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. Küresel şirketlerin ihtiyacı olan mekâna bağlı hizmetlerin çoğu, iş piyasasının ve toplumun “diğer”leri olan kadınlar ve göçmenlerce yapılır (Kurdoğlu, 2011:118). Küresel kentler, hayatta kalma mücadelesinin, göçün, emeğin ve yoksulluğun kadın(sı)laşması süreçleriyle birlikte gelişmiştir. Kadın göçünün en büyük kısmı nitelikli ve niteliksiz emek göçü formundadır. Göçün kadınlaşmasının toplumsal cinsiyetle ilgili bir nedeni, göç alan kentlerde yaşlılar gibi bakım ihtiyacında olan özellikle çalışan kadınların ev işi ve bakım hizmetlerini devredecekleri başka kadınlara ihtiyaç duymasındır. Göç asıl olarak yoksulluk nedeni ile yapılmaktadır. “Yoksulluk” ve “kentsel yoksulluk” yarattığı dışlanma etkileri ile son on yılda ulusal ve uluslararası gündeme yeniden girerken, gelir ve tüketim göstergelerinin yanı sıra kadınlarla başka bir boyut kazanmıştır. Yoksulluk içinde yaşayan kadınların sayısı son yıllarda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, erkeklerin sayısı ile karşılaştırıldığında önemli oranda artmış, *yoksulluğun kadınlaşması* gündeme gelmiştir (Ecevit, 2003:184-185). Kadınların erkeklerden daha yoksul olduğunu anlatmak için kullanılan yoksulluğun kadınlaşması kavramı, ilk kez 1970’li yıllarda Amerika’da kadınların işgücüne katılımındaki artışa rağmen, yoksul kadın sayısının artması durumunu açıklamak için kullanılmıştır. 1995’te 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı’nda “yoksulluğun kadınlaşması” ifadesinin yer almasıyla birlikte kavramın kullanımı yaygınlaşmıştır (Ulutaş, 2009: 25). Kadınlar, yoksulluğun yükünü taşıyan aktörler olarak görülmeye başlanmıştır.

Kent içi hareketlilikte de kentin ve kentsel yaşamın cinsiyetsiz olmadığını görmek gerekir. Kadınların hareket alanları erkeklerinkinden çok daha dardır. Kentsel ulaştırma sistemleri geleneksel aile modelinde çalışan erkeğe göre ve onun işe gidişini en kısa yoldan yapması için tasarlandığı için, kadınlar için kısıtlayıcı olmaktadır. Buna göre, kadınların hareketliliği işe gidiş, toplu taşımayı kullanma ve yaptıkları seyahatlerin kalıplarıyla erkeklerinkinden farklıdır. İş ve ev arasında en kısa yolu, genelde evli çalışan kadınlar kat ederler. Kadınlar genelde daha sık, ama daha kısa mesafelerde hareketlidir. Ev dışına bir çıkışta birkaç amaca yönelik seferler birbirine bağlanmıştır. Konut ve iş yerlerinin banliyöleşmesi, işe gidiş süresini artırmakta ve en çok kadınları etkilemektedir. Çünkü dünyanın her yerinde kadınların otomobil sahipliği erkeklere göre daha düşüktür. Kadınlar arasında otomobil sahipliği daha az olduğu için daha çok toplu taşımayı kullanırlar. Toplu taşımanın işe gidiş-geliş normuna göre düzenlenmiş olması nedeniyle, alışveriş, dinlenme gibi eylemleri yaparken ya çok zaman kullanırlar veya bunları bir araya sıkıştırırlar (Wekerle, 1980: 204). Kadınların kent içi hareketliliği görelî bir yapı oluşturur. Kendi (oto) hareketlilik (mobilité) anlamında oto-mobilité, kentsel yaşam ve otomobil arasındaki ilişkiye odaklanır. Oto-mobilitéyi sağlayan otomobil, hem modernitenin hem de küreselleşmenin simgesidir. Otomobil postmodern kent yaşamının merkezindedir, çünkü kentler artık yayaya değil, otomobile göre kurulmaktadır. Kentler yayalar için, köprüler, altgeçitler gibi birçok engelle doludur. Önceleri aile yaşamının sıcaklığını simgeleyen otomobil, daha sonra kadına bahçeli bir ev sunan banliyölerde erkeği işe götüren araba olmuştur. En yeni ve güçlü modeller erkeğe alınırken, kadınlar önce ikinci-el ve küçük arabaları, daha sonra aile arabalarını çocuklarının şoförü olarak kullanmışlardır. Göçmen kadınlar ve bekâr anneler toplu taşıma hareket ederken, erkek sürücüler kamusal alana arabalarıyla egemen oldular ve yaya kadınları kaldırım kenarlarında sıkıştırdılar. Gelir düzeyi düşük olan kadınlar daha zor ediniyor olsa da, otomobil demokrasisi kadının arabaya erişimini artırmıştır. Artık, kadınların birçoğuna kişisel özgürlük hissi vermekte ve onları emek piyasasına katmaktadır (Sheller & Urry, 2000: 739-740; Kurdoğlu, 2011:119).

Yaşadığımız kentin bizler için daha “yaşanabilir bir kent” olmasını sağlayan haklar kentli haklarıdır. “Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı”, bu hakkın doğumuna vesile olmuştur. Bu haklar, kentlilerin insan onuruna uygun bir yaşam sürdürmesi için zorunludur. Kentsel hakları tanımlayan uluslararası bir belge olan Avrupa Konseyi’nce kabul edilen 1992 tarihli “Avrupa Kentsel Şartı”na göre, yerel yönetimler; güvenli, temiz ve sağlıklı bir kentsel çevrede yaşama, konut edinme ve çalışma hakkı, sağlık, eğitim ve sosyo-kültürel etkinliklerden yararlanma hakkı, ulaşım ve dolaşım hakkı, yaşadığı yerleşime ilişkin kararlara katılma ve bunları denetleme hakkı gibi temel kentsel haklardan bir yerleşimde yaşayan tüm insanların cinsiyet, yaş, inanç, toplumsal, ekonomik, siyasal konum ve fiziksel ya da psikolojik engellilik durumlarına bakılmaksızın eşit olarak yararlanmasını sağlamakla yükümlüdür. 2008’de “Avrupa Kentsel Şartı-2” adıyla kabul edilen belge ise, “Kentler kentlilerindir” ana ilkesinden hareketle kentli haklarına vurgu yapmaktadır. Temel kentsel politikaların benimsenmesi ve hayata geçirilmesi sürecinde, yerele özel kentsel politikalar, yerel yöneticiler, uzmanlar, kadın ve erkek kentte yaşayan tüm kentlilerin işbirliği ile oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Yerel hizmetlerin kentli hakları çerçevesinde gerçekleştirilebilmesi, ancak kadını ve erkeği ile tüm kentlilerin isteklerinin ve gereksinmelerinin demokratik ve katılımcı süreçlerle belirlenmesi ve yerel yönetimlerin işlevlerini buna uygun olarak yerine getirmesine bağlıdır (Tokman, 2008). *Kent hakkı*, devlet gibi bir siyasal topluluğa ait olmakla değil, kentte yaşamakla kazanılır ve aynı kentte yaşayan başkalarıyla paylaşılır. Kent hakkı iki ana haktan oluşur: *Kent mekânlarında alanı kullanma hakkı* ve *katılma hakkı*. Bunlardan ilki, kentin mekânlarını tam kullanmayı içerirken, ikincisi hangi düzeyde verilirse verilsin (devlet, sermaye veya belediye) kent mekânlarının yeniden üretilmesi hakkındaki tüm kararlara katılmayı içerir (Fenster, 2009: 219). Kadınların durumu toplum içerisindeki sosyal statüleri açısından ele alındığında, geçmişte ticaretin ve kentlerin gelişmesi sonucu ortaya çıkan orta sınıf tacirler, karılarını kayırarak, önce kentsel kesimin zanaatkâr üretiminden çektiler, sonra da siyasi güç sahibi kılabilecek her türlü iletişim ağının dışına çıkardılar (Michel,1984:42). Kentli kadın, bu noktada toplumdaki sosyal statüsünü yükseltme ve hakların kullanımını açısından, en avantajlı kesimi teşkil etmektedir. Ancak, günümüzde gecekondular, sorumluluklar

ve haklar yönünden, en ağır şartlar altında yaşamlarını sürdürmektedir (Yeşilorman, 2001:276). Kenti kullanma hakkı, herhangi bir kentte yaşayanların, kentte yaşama, çalışma, kentin mekânlarını kullanma, kenti temsil etme gibi o kentin mekânlarını bütünüyle ve tamamen kullanma hakkıdır. Kastedilen kent mekânları, evin içini kapsamamakta, barınma, yeme, sağlık, çalışma, huzur, eğitim gibi temel insan haklarına karşılık gelmektedir. Ayrıca, kültürel, sınıfsal, etik, cinsel yönelim gibi farklılıklara göre değişse de, korku mekânlarının varlığı kadınların kentin kamusal alanlarını kullanmalarının sınırlandırıldığının göstergeleridir. Kent hakkı kavramlaştırmasında, toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri görmezden gelinmektedir. Kadının kent hakkı ise, *kenti kullanma hakkı*, *evi kullanma hakkı* ve *katılma hakkı* şeklinde açılır. Kadın evle özdeşleştirilmiş olmakla birlikte, kadın evi her zaman tam ve eksiksiz kullanamaz. Kadının evi kullanma hakkı, *eve ait hissetmek* ve *evi kullanmak* arasında farklılaşır. Erkeğin ve erkek ailesinin söz sahibi olduğu ataerkil evlerde, kadınlar kendilerini evlerine ait hissetmemekte, evlerinde rahatlık duyamamaktadırlar. Kimi zaman evin tam kullanımını sınırlayan iktidar erkek tarafında babanın değil, annenin elinde olmaktadır. Bu gibi durumlarda, genç kadınların kendilerini özgür hissettikleri yer evin dışı, kamusal alanlardır, çünkü nereye gideceklerine ve ne yapacaklarına ev dışında kendileri karar vermektedirler. Kadınların kent mekânları hakkında verilen kararlara katılımları da eksiktir (Fenster, 2009: 220). Kentte toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olarak kadınların bazı insan haklarından yararlanamaması, bireysel var oluşunu olumsuz etkilemektedir. Etkileyen bazı önemli haklar: eğitim, çalışma/fırsat eşitliği, karar verme/seçme özgürlüğü, eşit işe eşit ücret/toplumsal statü eşitliğidir. Kadınların kararlara katılım ve seçim yapma gücü ne kadar güçlüyse, kente ait olma hissi o kadar artmaktadır ve kadınların kent hakkı, kadınların farklılıklarının tanınmasıyla kent hakkında verilen kararlara katılımlarından geçer. Kentlerde değişen sosyo-ekonomik yapı ve yaşam biçimi, paralelinde yeni kentsel politikaların geliştirilmesini ve yeni planlama yaklaşımlarının ortaya atılmasını getirmiştir. Sanayileşmiş ülkelerde kentli kadının çalışan nüfus içindeki payının artması ve “işgücünün kadınlaşması” kentsel işgücü haritasını değiştirmekte; firmalar evlerine yakın çalışmayı tercih eden kadın işgücünü çekebilmek için yer seçim kararlarını yeniden gözden geçirmektedirler (Wekerle, 1980:206; Kurdoğlu, 2011:122).

Kadının kent hakkı kavramı, vatandaşlığın odağını bireyden toplumsal gruplara yönlentmeyi amaçlamasıyla, birey odaklı vatandaşlık anlayışının eleştirisi ve kente ait olan yeni bir vatandaşlık talebidir. Kadının kentli hakkını kullanabilmesi için kent ve vatandaşlık arasındaki bağlantıyı toplumsal cinsiyetle ilişkilendirebilmek gerekir. Modern toplumlarda vatandaşlığın siyasal çerçevesi ulus-devlettir. Çağdaş toplumlarda bir devletin üyesi olarak vatandaş, üyesi olduğu devlete hem sadakat bağıyla bağlı olmakla yükümlüdür, hem de devlet tarafından korunan kişidir. Kadın, engelli veya çocuk hakları bu çerçevede anlamlıdır (Lister, 2003). *Vatandaşlık hakları* her zaman ulus-devlet ölçeğinde tanınmamış; “sosyal haklar” ilk olarak yerel yönetimlerce, “kadının insan haklarıysa” uluslararası düzeyde tanınmıştır. Ayrıca, 1970’lerden itibaren küreselleşmenin hız kazanması ve neoliberal politikaların yayılmasıyla, toplum, siyaset ve ekonomi yeniden yapılanmış, vatandaşlık talepleri sınır aşırı alanda yaratılabilir ve yerel yönetimlere veya uluslararası siyaset kurumlarına yöneltilir olmuştur (Isin, 2002:310). Ulus-devletler vatandaşlığı evrensellik (herkesi kapsama) iddiası üzerine oturtmaya çalıştığı için vatandaşlığın cinsiyetsiz bir statü olduğu düşünülür. Ama toplumsal gruplar içinde kadınların eşit vatandaşlık ve topluma eşit katılım taleplerinin tarihi ve bununla ilgili süreçler 18. yüzyılın sonlarına kadar gitmektedir. Devletin, eril iktidarın alanı olduğu ve erkeklerin haklarını koruduğu doğrultusundaki anlayışa göre, vatandaşlık cinsiyetsiz değil, erildir; dolayısıyla tekil değil, çoğuldur. *Vatandaşlık cinsiyetlidir*. Feminist teori ve aktivizm, 18. yüzyıldan 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar, kadınların kamusal alandan dışlandıklarını gösterip kadınları bu alana dâhil etme mücadeleleri verdiler ve kadınların kamusal alana eşit katılımına ilişkin, yani siyasal (seçme, seçilme, örgütlenme), medeni (düşünme, seyahat etme) ve sosyal (eğitim, çalışma) haklar talep ettiler. 1970’lerden itibaren bir yandan kamusal- özel alan ayrımını sorguladılar ve kamusal alandaki eşitsizliklerin özel alandaki eşitsizliklerden kaynaklandığını ve eşit vatandaşlık için özel alanda da eşitliğin sağlanması gerektiğini ileri sürdüler ve diğer yandan vatandaşlığın topluma tam üyelik anlamına da geldiğini gösterdiler (Chouinard, 2004:229). Çoklu kimliklerin, rollerin ve sorumlulukların

taşıyıcısı olarak kadın, kamusal ve özel alanın karmaşık şekillerde etkileşim içinde olduğu alanlarda hayatı deneyimler ve farklı kimlik ve rolleriyle, yaşamın farklı alanlarında, farklı düzeylerdeki resmi kurumlara katılır. Bu anlayışta, kişisel hak ve özgürlüklerin yanı sıra toplumsal adalet de vatandaşlığın bir parçasıdır. Bu yüzden, vatandaşlık her bir cinsiyet kategorisi için de çoğuldur. Kadınların kente ait olma taleplerini öne süren kadın kent hareketleri, siyasal temsil, kadın komisyonları ve kadının demokratik katılımı ile bütünleşmektedir (Wekerle, 2004; Kurdoğlu, 2011:121). Kadınlar, aynı erkekler gibi kentte yaşayan kenttaş ve kent vatandaşı olarak, vatandaşlık haklarını kullanmayı ve her alanda kente katılmayı istemektedirler. Güçlerini kentlilik ile kent toplumundan alacaklardır.

Kente katılma, kentte yaşayan kadın-erkek tüm kentlilerin, yerel siyasetin tüm aşamalarına katılabilmesiyle olanaklıdır. Kadınların; bilgi edinme, karar verme, kentsel hizmetler ve kontrol işlevlerinden yararlanabilmesi, yerel kentsel politikaların oluşturulması ve yönetimler arası işbirliği ile bağlantılıdır. Yerel yönetimlere ilişkin yasal düzenlemelerde, kent konseyleri, yönetime katılım ve hizmetlerden yararlanmayla ilgili olarak hemşehricilik (kenttaşlık) hukuku çerçevesinde getirilen hak tanımının o kentte yaşayan herkesi içerdiği açıkça belirtilmektedir. Ancak, yasal düzenlemelerde bir ayırım olmasa da, kadınları gerçek anlamda içerebilmesi, kadınların kentli haklarını kullanabilmeleri, öncelikle kadınların gereksinmelerini ortaya çıkarabilmeyi ve onların yaşam koşullarına uygun olan katılım ve hizmet düzenlemeleri yapmayı gerektirmektedir. Buna “pozitif ayrımcılık” da denilmektedir. Herkese eşit yerel kamu hizmeti anlayışının sonuçta eşitlik sağlamadığı, yerel hizmet sunumunda kadın gereksinmesinin dikkate alınması gerektiği bilinmektedir. Kadın sorunlarının ve çözüm önerilerinin yerel karar mekanizmalarına yeterince yansımamasının en önemli nedeni, yerel meclislerde ve yerel karar alma mekanizmalarında temsil eksikliğidir. Gündelik yaşam yükünü azaltmaya yönelik, kadınlara özel yerel hizmetlerin sunumuna ilişkin yerel uygulamalar görülse de, tüm yerel politikaların program, proje ve uygulama aşamasında özel olarak cinsiyet açısından değerlendirip gerçekleştirilmesiyle olanaklıdır (Tokman, 2008). *Kent konseyleri* içinde *kadın meclisleri* ve *çalışma grupları* çeşitli toplum kesimlerinin kent yönetimine katkıda bulunmalarını, kaliteli ve yaşanabilir bir kent yönetiminde aktif rol almalarını hedefleyen ve gönüllülük esasında oluşmuş ortak yapılar olarak tanımlanmaktadır. Kenti sahiplenme, kentlilik bilincinin bir sonucu olan kentsel hizmetlere katılım ve bilgilenme hakkına ait sosyal sorumluluğun bir parçasıdır. Kız çocuklarının eğitilmelerinin ve iş yaşamına katılımlarının sağlanması, sosyal doku taramalarının yapılması, kent bilgi ve güvenlik sistemlerinin kurulması, suç ve şiddete karşı kadın ve çocuk sığınma evlerinin oluşturulması, kadınlar açısından katılımı artıran ve güvenliği sağlayan uygulamalardır.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, temel olarak kadın ve erkekler arasında haklar, kaynaklar ve sağlıkla bağlantılı hizmetlere erişimde ve ekonomik faaliyetlerde yer alınmasında gözlenmektedir. Sosyal, ekonomik, yasal ve siyasal haklar açısından toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri vardır. Kadınlar, toprak ve mülk sahipliği, iş kurma ve yürütme gibi konularda erkeklerle eşit değildir. Eğitim, iş, toprak ve sermaye gibi kaynaklara sahipliğe kadınlar erkeklerin gerisindedir. Cinsler arası eşitsizlik, sosyo-ekonomik yapıda olduğu kadar, mekânsal olarak da vardır. Kız çocuklarını okuma-yazmaya yönlendirmek gerekir. Yaşadığımız toplumda, özellikle kadınların kendi bedenlerine ilişkin bilgilenme olanakları azdır ve bilgi edinme kanalları tıkalıdır. Ayıp, yasak veya günah diyerek bu tür bir ilgi engellenmeye çalışılır. Türkiye’de toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesinde; toplumsal cinsiyet ayrımcılığı olgusunun varlığının kabul edilmesi, geleneksel ve kültürel temellerinin farkında olunması, toplumda cinsiyet ayrımcılığının gerçek boyutunun saptanması ve toplumun bilgilendirilmesi gerekmektedir. Cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması, kadınların pasif-ezik bir hedef bir kitle olarak görülmekten vazgeçilmesi ve bu konudaki duyarlılığın artırılması, ancak toplum desteğiyle gerçekleşebilecek bir durumdur.

Kadının, kentte daha az alana erişebilir ve daha az alanı kullanabilir olduğu bir gerçektir. Kadınlar, karar verme, fırsatları kullanma, hizmetlere ulaşmada ciddi ayrımcılığa

maruz kalmaktadırlar. Ataerkil aile içi işbölümü ve çocuk, hasta, yaşlı bakımı ile ilgili bütün yükün kadın üzerinde olması, kadının kentte bazı olanaklara ve kaynaklara erişebilmesini ve çeşitli kent mekânları arasında hareket edebilmesini zorlaştırmaktadır. Büyük kentlerimizde, kent merkezinden yeni yerleşim alanlarına olan kayma, kentli kadın açısından sınıf farkı gözetilmeksizin ulaşım sorununu artırmaktadır. “Kadına engel oluşturan mesafe” kavramı kentsel yaşamda önüne çıkmaktadır. Kentin karanlık alanları korku mekânları olabilmektedir. Kadının kent içindeki yaşamının önemli konularından biri de tüketim mekânlarıdır. Kentlerimizde hızla çoğalan arabaya ayarlı alışveriş merkezleri, ulaşılabilirlik sorununu kadınlar açısından yeniden gündeme getirmektedir. Neoliberal kent planlamasının sermayeye hizmet eden homojenleşme planına karşılık, katılımcı, toplumsal adaleti sağlayıcı, farklı olanların karşılaşmasını artırıcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı kent planları yapılması önerilmektedir. Planlama, erkek ve kadın için eşit miktarlarda kentsel alanın kullanılabilir olması yönünde ve kadına daha çok hareketlilik olanağı sağlayacak cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla ele alınıp alan tahsisi kararlarını gözden geçirmelidir.

Kentsel yaşam kalitesi açısından kent, insan haklarının korunduğu bir alan olmak durumundadır. Yaşadığı kentin bir üyesi olarak o kentin değerleri üzerindeki haklara erkek gibi kadın da sahiptir. Kentte cinsiyet farklılığını gözetilen bir yerel yönetim, kadınların kentte birey olarak var olmalarına olanak tanıyarak; onların kentsel süreçleri değiştirme gücüne sahip önemli bir potansiyel kentli grubu olduklarını ortaya çıkaracak etmenlerden biridir. Kent yönetimine katılımını sağlayan temel araç, “kent konseyi” olarak görülmektedir. Kent konseylerinin genel işlevi, kentteki tüm “paydaşları” bir araya getirerek, kenti kucaklayan bir “ortak akıl” oluşturulmasına katkıda bulunmaktır. Bu konseyler, kentteki farklı kurumların temsilcilerini ve kent sorunlarına duyarlı kentlileri ortak amaçlar doğrultusunda yönlendiren, etkin ve katılımcı mekanizmalar olarak işlev görmektedir. Kent konseylerindeki gönüllülük ilkesine göre bir araya gelen kentli kadınlar, kadın meclisleri ve çalışma grupları içinde yerel yönetimlerin demokratik yönetim süreçlerine katılabileceklerdir. “Kadın dostu kentler” de, kadının kentli haklarının hayata geçirilmesi açısından bir fırsattır. Kadınların kentsel yaşamda eşitliği sağlama çabaları ile tüm toplumsal süreçlerde olduğu gibi, kente katılım sürecinde de kentli haklarına ve yaşadığı kente sahip çıkan bir rol üstlenmeleri bu süreçleri etkileyecek ve dönüştürecektir.

KAYNAKÇA

- AKSU, Bora (2008), “Kadın-Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eğitici Kılavuzu” Birleşmiş Milletler Sığınmaevleri Projesi Ders Notları, Ankara.
- BHASIN, Kamla (2003), Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”, Ay, Kader (Çev.) Kadav Yayınları, İstanbul.
- BEASLEY, Chris (2005), Gender and Sexuality: Critical Theories, Critical Thinkers, Sage, London.
- BONDI, Liz & Rose, Damaris (2003), “Constructing Gender, Constructing the Urban: A Review of Anglo- American Feminist Urban Geography”, Gender, Place and Culture, 10 (3); 229-245.
- CHILDE, Gordon (1950), “The Urban Revolution”, The Town Planning Review, 21 (1); 3-17.
- CHOUINARD, Vera (2004), “Making Feminist Sense of the State and Citizenship”, Steaheli, Lynn A., Kofman, Eleonore, & Peake, Linda J. (Ed.), Mapping Gender, Mapping Politics: Feminist Perspectives on Political Geography, Routledge, New York, 227-243.
- COWAN, Ruth Schwartz (1985), “Industrial Revolution in the Home”, MacKenzie, Donald & Wajzman, Judy (Ed.), The Social Shaping of Technology, Milton Keynes UK: Open University Press, 181-201.
- DÖKMEN, Zehra (2004), Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- ECEVİT, Yıldız (2003), “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?”, C.Ü Tıp Fakültesi Dergisi, 2003 Özel Eki.

- FENSTER, Tovi (2009), "The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life", *Journal of Gender Studies*, 14(3): 217-231
- FLANAGAN, William G. (2002), *Urban Sociology: Images and Structure*, Boston: Allyn & Bacon.
- GUBA, Egon G. & Lincoln, Yvonna S. (1994), "Competing Paradigms in Qualitative Research", *Handbook of Qualitative Research*, Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (Ed.), Londra: Sage Publications, 105-117.
- HARVEY, David (1997), *Postmodernliğin Durumu*, Savran, Sungur (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- HEALEY, Patsy (2003), "Planning in Relational Space and Time: Responding to New Urban Realities", *Bridge, Gary & Watson, Sophie (Ed.), A Companion to the City*, Blackwell Publishing, Malden, 517-530.
- ISIN, Engin F. (2002), "City, Democracy and Citizenship: Historical Images, Contemporary Practices", *Isin, Engin F. & Turner, Bryan S. (Ed.), Handbook of Citizenship Studies*, Sage Publications, London, 305-316.
- KAYPAK, Şafak (2010), "Küreselleşme Sürecinde Kentsel Değişim ve Kadına Yansımaları", *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar: Değişim ve Güçlenme Bildiri Kitabı (5. Cilt)*, Döşkaya, Füsün Ç. vd. (Ed.), Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir, 388-403.
- KAYPAK, Şafak (2013), *Toplumbilim, Basılı Ders Notları*, MKÜ, Antakya.
- KELEŞ, Ruşen (1998), *Kentleşme Politikası*, İmge Yayınları, Ankara.
- KENTLEŞME ŞÛRASI (2009), *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu 7*, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ankara.
- KITE, Marry E. (1996), "Age, Gender and Occupational Label: A Test of Social Role Theory," *Psychology of Women Quarterly*, 20, 361-374.
- KSGM (2008), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadına İlişkin Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi*, Ankara.
- KURDOĞLU, Ayça (2011), "Kent Yaşamı", *Ecevit, Yıldız ve Karkıner, Nadide (Ed.), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir*, 106-127.
- LISTER, Ruth (2003), *Citizenship: Feminist Perspectives*, New York University Press.
- LÖW, Martina (2006), "The Social Construction of Space and Gender", *European Journal of Women's Studies*, 13 (2); 119-133.
- MİCHEL, Andrée (1984), *Feminizm, Tekeli, Şirin (Çev.), Kadın Çevresi Yayını, İstanbul*.
- OGLESBY, Carole & Hill, Karen (1993), *Gender and Sport, Handbook of Research on Sport Psychology*, Macmillian Publishing Company, New York.
- ÖRÇEN, Gurbet (2011), "Toplumsal Cinsiyet", *TMMOB MMO, Yerel -Sürelî Yayın Yılı: 11 Sayı: 36*, http://www.mmo.org.tr/dosya_ekler, (Erişim Tarihi: 11.07.2012).
- PAVLOSKAYA, Marianna (2004), "Other Transitions: Multiple Economies of Moscow Households in the 1990s", *Annals of the Association of American Geographers*, 94 (2); 129-351.
- SASSEN, Saskie (2003), "Analytical Borderlands: Economy and Culture in the Global City", *A Companion to the City*, *Bridge, Gary & Watson, Sophie (Ed.), Malden: Blackwell Publishing*, 168-180.
- SHARPE, Pamela (2001), "Introduction: Gender and the Experience of Migration", *Sharpe, Pamela (Ed.), Women, Gender, Labour Migration and Global Perspectives*, Routledge, London, 1-14.
- SHELLER, Mimi & Urry, John (2000), "The City and the Car", *International Journal of Urban and Regional Research*, 24 (4); 737-757.
- SOJA, Edward W.E (2003), "Putting Cities First", *Remapping the Origins of Urbanism*, *A Companion to the City*, *Bridge, Gary & Watson, Sophie (Ed.), Malden: Blackwell Publishing*, 26-35.
- TOKMAN, Yıldız (2008), "Kadın Dostu Kent Kavramının İzmir Ölçeğinde Tartışılması", <http://www.imoizmir.org.tr/kentsempozyumu/pdf>, (Erişim Tarihi: 01.10.2012).
- TOPÇUOĞLU, Hamide (1978), "Türk Toplumunda Kadının Statüsü", *Türkiye Kadın Yılı Kongresi, Türk Üniversiteli Kadınlar Der Yayını, Ankara*
- TÜMERDEM, Yıldız (1986), "Atatürk ve Çağdaş Türk Kadını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara, III (7); 151-153*

- ULUTAŞ, Ünlütürk, Ç. (2009), “Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek”, *Çalışma ve Toplum*, (2); 25-40.
- YILMAZ, V. Duygu, Zeyneloğlu, Simge, Kocaöz, Semra, Kısa, Sezer, Taşkın, Lale ve Eroğlu, Kafiye (2009), “Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (6); 775-792.
- WEBER, Max (1978), *Economy and Society*, Roth, Guenther, & Wittich, Claus (Ed.), London: University of California Press.
- WEKERLE, Gerda R.(2004), “Framing Feminist Claims for Urban Citizenship”, Steaheli, Lynn A., Kofman, Eleonore & Peake, Linda (Ed.), *Mapping Gender, Mapping Politics: Feminist Perspectives on Political Geography*, Routledge, New York, 245-260.
- WEKERLE, Gerda R. (1980), “Women in the Urban Environment”, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5 (3); 188-214.
- WEST, Candace & Zimmerman, Don H. (1987), “Doing Gender”, *Gender and Society*, 1 (2); 125-151.
- WHO (1998), *Gender and Health, Technical Paper*, Switzerland, 5-20.
- WIRTH, Louis (1935), “Urbanism as a Way of Life”, *American Journal of Sociology*, 44 (1); 1-24.
- YEŞİLORMAN, Mehtap (2001), *Toplumsal Eşitlikte Kör Nokta: Kadın Eşitsizliğine Genel Bir Bakış*”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2); 269-280.